

BROKERSKO-DILERSKA DRUŠTVA KAO POSREDNICI NA FINANSIJSKOM TRŽIŠTU

Sanja Vlaović*

Sažetak: Na finansijskom tržištu se obavlja trgovina hartijama od vrednosti pomoću brokersko-dilerskih društava koji u ime i za račun svojih klijenata izvršavaju kupoprodajne naloge. Brokersko-dilerska društva predstavljaju ovlašćene učesnike na finansijskom tržištu čiji rad odobrava Komisija za hartije od vrednosti. Da bi stekli svojstvo pravnih lica potrebno je da uplate u celini osnivački kapital, a potom da se upišu u sudski registar privrednih subjekata. Obaveza je brokersko-dilerskog društva da samostalno organizuje svoj rad na takav način da obezbeđuje nesmetano i neprekidno obavljanje svoje delatnosti.

Ključne reči: broker, diler, marginski račun, pravila poslovanja, pravilnik o tarifi.

Abstract: On the financial market, securities trade is done by the help of broker dealer associations, which on behalf of their clients, fulfill sales order. Broker dealer associations represent authorized participants on a financial market whose work is approved by the International Capital Market Association. In order to acquire the status of business entities it is necessary to make a full payment of the starting capital and then to enlist themselves in the judicial register of business entities. The obligation of the broker dealer association is to independently organize its work so it can enable continuous implementation of its activities.

Key word : broker, dealer, margin calculations, code of business, currency regulations.

Uvod

Brokersko-dilersko društvo je u funkciji posrednika na finansijskom tržištu između svojih klijenata, fizičkih i pravnih lica i finansijske institucije u kojoj se obavlja trgovina hartijama od vrednosti. Njihova obaveza se ogleda u tome da pružaju sve potrebne informacije svojim klijentima da bi se transakcije ostvarile na obostrano zadovoljstvo. U tom slučaju je i klijent zadovoljan sa uslugama brokerske kuće, pa će nastaviti da posluje preko iste od koje ona ima višestruke koristi. Osim što naplaćuje proviziju za svaku izvršenu finansijsku transakciju, gradi ime i privlači sve veći broj klijenata.

Klijenti obično stavljaju u odnos koliko su brokeri produktivni, koliko brzo i efikasno sprovode sve zahteve, a koliko iznose provizije i naknade koje brokeri naplaćuju za svoje usluge. Kako postoji sve veća konkurencija među brokersko-dilerskim društvima tako i provizije ne odstupaju u većem iznosu. Brokersko-dilersko društvo koje naplaćuje visoke provizije nije konkurentno, gubi klijente i prestaje sa radom.

Ukoliko klijent nije zadovoljan uslugama koje pruža brokersko-dilersko društvo, u svakom momentu može doneti odluku o promeni depozitara. Tada vrši prenos hartija od vrednosti sa vlasničkog računa hartija od vrednosti datog društva i otvara drugi vlasnički račun kod novog izabranog brokersko-dilerskog društva.

Brokersko-dilerska društva imaju individualan pristup klijentima. Svakom klijentu se dodeljuje lični broker, koji uvažava želje klijenta u vezi sa svojim uslugama. Zadovoljstvo klijenata je ključ dugoročnog uspeha brokersko-dilerskog društva. Interesi klijenata su uvek ispred interesa društva.

* Sanja Vlaović, stručni saradnik, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad, Srbija

Osnivanje brokersko-dilerskog društva

Kada se privredni subjekti ili fizička lica odluče za trgovanje hartijama od vrednosti na finansijskom tržištu, prvi korak ka tom cilju je izbor brokersko-dilerskog društva. Na Beogradskoj berzi postoji spisak svih registrovanih brokersko-dilerskih društava, koje su ovlašćene za trgovanje na finansijskom tržištu. Posle potpisivanja konkretnog ugovora sa odabranim brokersko-dilerskim društvom, klijentu se dodeljuje lični broker, sa kojim će saradivati u postupku trgovanja.

Brokersko-dilerska društva su nastala sa ciljem da omoguće lakše i brže trgovanje sa hartijama od vrednosti i finansijskim derivatima na berzanskom i vanberzanskom tržištu. Mogu biti organizovana kao akcionarska društva ili društva sa ograničenom odgovornošću. Stiču svojstvo pravnog lica upisom u sudski registar privrednih subjekata. Da bi mogli biti upisani u sudski registar, moraju uplatiti osnivački kapital u celini. U zavisnosti od poslova koje žele obavljati razlikuju se iznosi uplate osnivačkog kapitala. Svi iznosi su u evrima, ali se uplaćuju u dinarskoj protivvrednosti po kursu na dan uplate, i to:¹

- 1) od 50.000 evra – ako se žele baviti brokerskim poslovima i poslovima investicionog savetnika;
- 2) od 100.000 evra – ako se žele baviti dilerskim poslovima;
- 3) od 200.000 evra – ako se žele baviti poslovima „market mejkera“, poslovima portfolio menadžera, poslovima agenta emisije hartija od vrednosti;
- 4) od 300.000 evra – ako se žele baviti poslovima pokrovitelja emisije hartija od vrednosti.

Brokersko-dilersko društvo koje se odluči za obavljanje brokerskih poslova može obavljati finansijske transakcije u svoje ime, a za račun klijenta i u ime i za račun klijetna. Takođe može pružati savete i sve potrebne informacije svojim klijentima o investicionim ulaganjima. Ako pak odluči da se bavi dilerskim poslovima, ostvaruje mogućnost da kupuje i prodaje hartije od vrednosti u svoje ime i za svoj račun, pored svih poslova koje obavlja broker. Market mejkeri predstavljaju regulatore, koji svojim akcijama (istovremenom kupovinom i prodajom određenih hartija od vrednosti) doprinose stabilizaciji finansijskog tržišta. Portfolio menadžeri upravljaju sa hartijama od vrednosti u ime i za račun klijenata, u cilju ostvarivanja sve veće profitabilnosti klijenta. Poslove koji se odnose na organizaciju distribucije hartija od vrednosti, obavlja agent emisije hartija od vrednosti. Ukoliko ove poslove proširimo sa obavezom otkupa hartija od vrednosti od emitenta, a u cilju dalje prodaje, onda ti poslovi spadaju u nadležnost pokrovitelja emisije hartija od vrednosti.

Postupak dobijanja dozvole za rad

Da bi brokersko-dilersko društvo moglo da obavlja svoju delatnost na organizovanom tržištu, potrebno je da dobije saglasnost od strane Komisije za hartije od vrednosti. Komisija je propisala određene obrasce koje brokersko-dilerska društva treba da popune i dostave neophodnu dokumentaciju, a koja obuhvata ugovor, odnosno odluku o osnivanju, statut, pravila poslovanja, pravilnik o tarifama, izvod iz registra privrednih subjekata, podatke o osnivičima i dr.

Obrasci su dostupni za preuzimanje na sajtu Komisije za hartije od vrednosti. Zahtev se komisiji podnosi kada se osniva brokersko-dilersko društvo, pa je potrebna dozvola za obavljanje delatnosti, dozvola u slučaju kada se proširuje delatnost brokersko-dilerskog društva, kada želi da obavlja delatnost u posebno organizovanom delu van sedišta ili u slučaju statusne promene brokersko-dilerskog društva. Osnivač brokersko-dilerskog društva može biti pravno i fizičko lice.

¹ Prof.dr.Nenad M.Vunjak, dr Ljubomir D.Kovačević, Finansijsko tržište berze i brokeri, Proleter ad Bečej, 2003.god, str.282

Posle podnošenja neophodne dokumentacije Komisija za hartije od vrednosti donosi pozitivnu odluku ukoliko utvrdi da ne postoje nikakve zakonske smetnje. Međutim, ukoliko utvrdi da postoji jedan ili više razloga za odbijanje zahteva, Komisija donosi rešenje kojim odbija zahtev za dobijanje dozvole za obavljanje delatnosti brokersko-dilerskog društva.

Organizaciona struktura brokersko-dilerskog društva

Odluku o tome na koji način će dizajnirati svoje poslovanje, koju će organizacionu šemu koristiti, donosi samo brokersko-dilersko društvo. Bitno je da poslove organizuju i vode tako da obezbeđuju ostvarivanje svoje delatnosti na najefikasniji način. Odnosno da naloge klijenata izvršavaju brzo i tačno, da čuvaju poverljive informacije svojih klijenata, da im pružaju investicione savete, da poštuju sve zakonske odredbe, jer u protivnom Komisija za hartije od vrednosti može privremeno ili trajno zabraniti njihov rad.

U zavisnosti od delokruga poslova, formiraju se različite organizacione jedinice, koje obavljaju određene poslove. Za svako radno mesto se propisuje potrebna kvalifikacija za obavljanje datih poslova. Određuje se i nivo ovlašćenja i odgovornosti, koje nosi svako radno mesto. U brokersko-dilerskom društvu mora se uspostaviti sistem interne kontrole koji bi pratio regularnost izvršavanja poslova. Interna kontrola je direktno odgovorna upravi i nezavisna je od organizacionih jedinica.

Brokersko-dilersko društvo mora imati adekvatnu informacionu podršku, odnosno informacioni sistem koji obezbeđuje nesmetano obavljanje poslova. Program bi trebalo sam da informiše korisnike o uočenim nepravilnostima, da ne dozvoljava neovlašćeno menjanje zapisa i da ima određenu zaštitu informacija od gubitka usled požara ili nekih drugih nepredviđenih događaja.

Kao podrška za obavljanje delatnosti brokersko-dilerskog društva, informacioni sistem mora obuhvatiti server i dovoljan broj personalnih računara za svako radno mesto. Takođe, mora da postoji i rezervni izvor napajanja električnom energijom, da bi u slučaju nestanka iste zaposleni mogli zatvoriti aplikacije bez negativnih posledica. Brokersko-dilersko društvo treba da omogućući obuku svim zaposlenima za korišćenje programa.

Dužnost je brokersko-dilerskog društva da čuva svu dokumentaciju i u fizičkom i u elektronskom obliku, s tim da podatke u elektronskoj formi na kraju radnog dana treba sačuvati u dva primerka. Smeštaju se na odvojenim mestima.

Osim osnovnog dela brokersko-dilerskog društva u kome se primaju nalozi klijenata i obavlja trgovina, kako za račun klijenta tako i za račun društva (dilerski poslovi), može se organizovati i posebno odeljenje koje se bavi poslovima analize i istraživanja. U ovom odeljenju se prati kretanje cena pojedinih hartija od vrednosti, analizira poslovanje kompanija, istražuju faktore koji dovode do različitih tendencija berzanskog indeksa i procenjuju buduće investicione mogućnosti. Dobijene informacije prezentuju svojim klijentima, ali i svim ostalim zainteresovanim korisnicima objavljivanjem u poslovnim časopisima.

Brokersko-dilersko društvo može i upravljati sa računima svojih klijenata u svom posebnom odeljenju. U zavisnosti od stepena poverenja, klijenti odobravaju brokerima potpuno i samostalno ili delimično upravljanje sa računom. Iako klijent snosi svu odgovornost za investiranje, brokeri se trude da u finansijskim transakcijama ostvare što veći profit, jer je njihova zarada direktno vezana za ucpešnost trgovanja svog klijenta.

U okviru organizacione strukture brokersko-dilerskog društva je i odeljenje za kliring i saldiranje, koje po završetku trgovanja šalje klirinškoj kući izveštaj o izvršenim transakcijama sa berze. Posle dobijanja potvrdnog odgovora o tačnosti izveštaja odeljenje odobrava ili zadužuje račun klijenta u zavisnosti od izvršenih naloga.

Poslovi brokersko-dilerskog društva

Saradnja između brokersko-dilerskog društva i klijenta počinje sklapanjem ugovora o pružanju usluga i ugovora o nalogu trgovanja sa hartijama od vrednosti. Društvo za klijenta otvara vlasnički račun.

Broker pruža sve potrebne informacije klijentu o postupku trgovanja na berzi, o mogućim rizicima, prihodima i proviziji koju brokersko-dilersko društvo naplaćuje za svoje usluge. Kada klijent izda kupovni ili prodajni nalog počinje postupak trgovanja na finansijskom tržištu. Zadatak brokera je da proveri stanje na novčanom računu klijenta ukoliko je izdao nalog za kupovinu hartija od vrednosti, da bi nalog bio merodavan. Ako pak klijent želi da proda hartije od vrednosti iz svog portfelja, tada broker proverava stanje na vlasničkom računu klijenta.

Prilikom kupovine hartija od vrednosti klijenti imaju mogućnost da otvore marginski račun kod brokersko-dilerskog društva. Minimalni iznos koji klijenti moraju da polože na račun je 50% od vrednosti transakcije koju žele obaviti. Ostali iznos koji je potreban za kupovinu hartija od vrednosti investitori mogu obezbediti putem brokerskih kredita. Na taj način kupljene hartije od vrednosti ostaju u portfelju brokersko-dilerskog društva dok klijent ne isplati ceo iznos dugovanja.

U nalogu klijent bira vreme trajanja naloga, po kojoj ceni želi da se izvrši trgovanje i koju količinu hartija od vrednosti želi da kupi, odnosno proda. Broker postavlja nalog na berzu. Kada se poklope ponuda i tražnja hartija od vrednosti po ceni, količini i vrsti, po sistemu automatizma izvršava se kupoprodajna transakcija. Obaveza brokera je da po izvršenoj transakciji obavesti klijenta o istoj.

Pravilnik o tarifi brokersko-dilerskog društva

Obaveza svakog brokersko-dilerskog društva je da donese odluku o svim provizijama i naknadama koje će naplaćivati od svojih klijenata za izvršene usluge. Pravilnikom o tarifi se određuje visina naknade i provizije za svaku pojedinačnu uslugu brokersko-dilerskog društva prema klijentu:²

1. naknada za otvaranje i vođenje vlasničkog računa – visina ove naknade se kreće od 300 dinara do 5000 dinara. Pojedina brokersko-dilerska društva imaju odvojenu tarifu za fizička i za pravna lica;
2. naknada za proveru vlasništva u Centralnom registru – većina brokersko-dilerskih društava ne naplaćuje nanadu za ovu uslugu, međutim postoje i ona društva čija tarifa se kreće od 100 dinara, pa čak i do 5000 dinara;
3. prijem naloga klijenata – pojedina brokersko-dilerska društva ne naplaćuju naknadu za ovu uslugu ili imaju odvojenu tarifu za fizička i pravna lica, ili se prvi nalog naplaćuje po jednoj, a svaki sledeći po drugoj tarifi, prijem naloga van sedišta takođe ima posebnu tarifu;
4. naknada za izmenu naloga – pojedina brokersko-dilerska društva prave razliku da li se nalog prima putem pošte ili u društvu;
5. naknada za opoziv datog naloga – uglavnom se primenjuje visina naknade kao i za prijem naloga ili njegovu izmenu;
6. naknada za raskid ugovora sa brokersko-dilerskim društvom odnosno promena depozitara – podrazumeva prenos hartije od vrednosti sa vlasničkog računa hartije od vrednosti, koji se vodi kod jednog člana;
7. provizija za posredovanje na berzi (provizija na ostvaren obim transakcije) – izražava se u procentima od vrednosti transakcije, što je obim transakcije veći, to su niže stope koje se koriste za izračunavanje provizije;

² Na osnovu uporednog pregleda maksimalnih naknada i provizija koje BDD naplaćuju akcionarima za posredovanje u trgovini akcijama, www.sec.sr.gov.yu

8. provizija za posredovanje po osnovu prihvatanja ponude za preuzimanje (provizija na ostvaren obim transakcije) – uglavnom se koriste isti iznosi provizije kao i kod posredovanja na berzi;
9. naknada za preknjižavanje u Centralnom registru ugovora o poklonu, po osnovu sudskih rešenja i dr. – pojedina brokersko-dilerska društva primenjuju različitu naknadu u zavisnosti da li se radi o poklonu ili nasledstvu prvog ili drugog reda, sudska rešenja i dr.

Zaključak

U zavisnosti od poslova koje brokersko-dilersko društvo želi obavljati, razlikuju se i iznosi osnivačkog kapitala. Mogućnosti su velike, od savetnika za investicije, trgovca na berzi za račun klijenta i svoj račun, pa do mogućnosti da upravlja vlasničkim računom svojih klijenata, i obavlja poslove pokrovitelja hartija od vrednosti.

Kako nisu svi subjekti koji žele da učestvuju u trgovanju hartijama od vrednosti, upoznati sa principima trgovanja, rizicima i mogućnostima, brokeri su ti koji vrše mnogobrojne analize tržišnih kretanja hartija od vrednosti, proveravaju finansijsku situaciju emitenata, procenjuju buduće investicione mogućnosti.

Brokeri uglavnom kupoprodajne naloge svojih klijenata sprovode na elektronski način u informacioni sistem berze. Pri tome je veoma bitno da poseduju dobru informacionu podršku, da su podaci obezbeđeni od zloupotrebe i ostale radnje u skladu sa zakonom, koje omogućavaju nesmetano i neprekidno obavljanje delatnosti brokersko-dilerskog društva.

Osim pravila poslovanja obaveza je brokersko-dilerskog društva da klijente upozna sa visinom naknada i provizija koje obračunavaju i naplaćuju za vršenje svojih usluga.

Literatura

- [1] Đukanović S., (2007) *Upravljanje finansijskim rizicima*, Visoka poslovna škola strukovnih studija, Novi Sad
- [2] Erić D., (2003) *Finansijska tržišta i instrumenti*, Čigoja štampa, Beograd
- [3] Ljutić Ž. Branko, (2007) *Baknarsko i berzansko poslovanje*, Magistar biznis administracije –MBA Press, Beograd
- [4] Mishkin Frederic, (2002) *Financial markets and institutions*, Harper Colins
- [5] Paunović B., (2008) *Finansijsko poslovanje i tržište kapitala*, Institut za ekonomiku poljoprivrede, Beograd
- [6] Vunjak N., Dr Ljubomir D.Kovačević, (2003) *Finansijsko tržište berze i brokeri*, Proleter a.d. Bečej
- [7] Zakon o preuzimanju akcionarskih društava 46/2006
- [8] Zakon o tržištu hartija od vrednosti i drugih finansijskih instrumenata
- [9] www.sec.sv.gov.yu
- [10] www.belex.co.yu